

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת קדושים

ביקורת בונה וביקורת הורסת

גיליון מס' 45

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/פרשת קדושים ביקורת בונה וביקורת הורסת...

"הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא" – תוכחה והעברת ביקורת מצריכה מחשבה רבה, צריך לדעת איך להוכיח ובעיקר איך לא להוכיח... כשמעבירים ביקורת בצורה נכונה – הביקורת בונה. וכשמעבירים ביקורת בצורה לא נכונה – הביקורת הורסת.

*

לא לבייש!

כתב רש"י על הפסוק הנ"ל: "לא תלבין את פניו ברבים". כלומר, התורה מציבה כלל ברור: אסור לפגוע ברגשות הזולת ולפגוע בו ברבים, שהרי חז"ל לימדו אותנו שהמלבין פני חברו הרי זה כשופך דמים. ואף אם חובה להוכיחו בגלל מעשים לא ראויים, עדיין לא מוצדק לביישו ולהכלימו לנוכח חברו.

וכך כתוב בספר החינוך (מצוה ר"מ) בטעם מצות "הוכח תוכיח":
"לפי שהבושת צער גדול לבריות אשר אין גדול ממנו, על כן מנעו ה' מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר להוכיחם ביחוד ולא יתבייש החוטא כל כך".

כהורים/מחנכים עלינו להשקיע מחשבה רבה והתבוננות לפני שאנו באים להוכיח ולגעור בילד על מעשים לא ראויים. מחובתנו למצוא את העיתוי המתאים והמקום הנכון לביצוע התוכחה. תוכחה לעיני בני משפחה או החברים היא אסורה – היא גורמת בושה גדולה לילד. בנוסף, אין בה תועלת כיוון שהילד שקוע ברגשות עלבון ובושה בגלל התוכחה הפומבית שהופנתה אליו לעיני חבריו או בני משפחתו, ויקשה עליו מאוד לפנות מקום בנפשו המבווישת והמובסת

להרהורי חרטה על מעשינו. במקום להפנים את מוסרי התוכחה ולהבין שזה לטובתנו, הוא מדשדש בתוך רגשות העלבון והבושה המעיקים והמציקים על נפשו מאוד. כתוצאה מכך עלולות מאוד להתפתח בקרבו רגשות שנאה ואיבה כלפי הדמות המוכיחה אותנו. ויוצא אם כן שהתוכחה הפומבית הולידה רק נזק. בעניין זה כתב ה"פלא יועץ": "ולא יקל בכבודו של הבן בפני אחרים למען לא יבאיש ריחו".

*

הרב יצחק לורנץ (בספרו "חכמת הנפש היהודית") כותב ששמע מהגראי"ל שטיינמן זצ"ל בזה הלשון: "עשרות שנים העמדתי תלמידים, ומעולם לא גערתני בתלמיד בפני חבריו. השתדלתי בכל כוחי גם לא לשבח בחור בפני חבריו. את המסר האישי העברתי ביחידות".

*

- לדבר בלשון רכה ובאהבה -

כתב הרמב"ם: "צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי עולם הבא וכו', ולא ידבר לו קשות עד שיכלימונו שנאמר 'ולא תשא עליו חטא' ". מדברי הרמב"ם אנו למדים כי גם כשמוכיחים ביחידות, צריך להיזהר שלא לדבר קשות, אלא לדבר בלשון רכה ובכבוד. עלינו לזכור את דברי התנא במסכת אבות: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך".

כשהורה/מחנך מביע כבוד, אהבה ואכפתיות בעת התוכחה – אזי יועילו דברי התוכחה ותהיה לדברים השפעה טובה ויעילה על נפש הילד לסור מרע ולעשות טוב.

*

כתב הגאון הרב אריה שכטר שליט"א:
יש לזכור כלל חשוב ויסודי, להצלחת התוכחה, אני אומר את
הדברים מתוך ניסיון רב של עשרות שנים, בהן אני נוהג לגשת
ולהוכיח בעלי עבירה, ולא אירע אף פעם שמישהו התקיף אותי,
משום שהקפדתי על הכלל הזה: **התוכחה חייבת לבוא מתוך אהבה,
מתוך רגשות הבנה ואכפתיות**. לא מתוך קנטור או הרגשת עליונות.
התורה אומרת: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", כדי
שתצליח ב"הוכח תוכיח את עמיתך", שומה עליך "ולא תשא עליו" –
אל תתנשא עליו! אל תרגיש עליו תחושת עליונות! אם באים למישהו,
ומדברים אליו מתוך אהבת ישראל אמיתית – אין מי שלא יקבל את
הדברים. ואני, כאמור, אומר זאת מניסיון של עשרות שנים.
ישבתי פעם בקבוצה של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. הם היו
אנשים מכובדים, איש איש בתחום עבודתו, זה רופא, זה עורך דין,
זה עובד מחשבים, וזה מנכ"ל חברה. לפני כל אחד מהם היה מונח
'כרטיס הביקור' שלו. כשהתחלתי לדבר בפניהם, פנה אליי אחד
ואמר לי: "אבקש סליחה מכבודו, תוכל להציג בפנינו את 'כרטיס
הביקור שלך'?"... אמרתי לו: "בכרטיס הביקור שלי כתוב שאני חולה
במחלה תורשתית ומדבקת"..." כולם היו המומים... הסברתי: "אני
'חולה' על יהודים. 'אוהב' אותם אהבת נפש. 'ירשתי' את המחלה
הזאת מהוריי היקרים, שהיו 'חולים' על אהבת ישראל. והמחלה
הזאת מדבקת ובעזרת ה' תדביק גם אתכם"..."

*

שלמה המלך ע"ה אומר: "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם
ויאהבך". השל"ה מפרש כך: הלץ והחכם המדוברים כאן הם אדם
אחד. כאשר אתה מוכיח מישהו, אל תאמר לו "לץ אתה" – כי אז
ישנאך ולא ישמע לדבריך. אלא אמור לו "חכם אתה", ולכן, לא
מתאים לך לנהוג כפי שנהגת ואז ישמע לקול דברי התוכחה שלך.

*

להלן 2 סיפורים מופלאים המבארים יותר מכל ביאור אחר את משמעות הפסוק: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא".

1.

בתקופה שבה היה נודד ה"חפץ חיים" למכור את ספריו, נקלע פעם לאכסניה בוילנא, באכסניה פגש ביהודי חסון ומגושם שהתנהגותו לא הייתה סמל ודוגמא להיותו בן לעם היהודי. הוא התיישב ליד השולחן בפראות ופקד על המשרתת שתגיש לו תיכף ומיד נתח אווז צלוי וכוס משקה חריף. מיד כאשר הגיעו המאכל והמשקה אל השולחן, חטף את נתח האווז בגסות, ולגם את המשקה כאחת אל תוך פיו, וכל זה בלי ברכה ראשונה ואחרונה. גם התייחסותו אל המשרתת הייתה פוגענית ובלתי הוגנת.

החפץ חיים עמד בפניה אחרת של חדר האוכל, כשהוא נדהם ממש מהמחזה המביש, ועמד לגשת אל היהודי הזולל ולהעיר לו על כך. בעל האכסניה שהכיר את אורחיו, נגש מיד אל החפץ חיים ולחש על אזניו דבר מה, כדי למנוע אותו מלהוכיח את היהודי הלז, משום שחשש לכבודו של החפץ חיים, כי מדובר היה בחייל לשעבר בצבא של הצאר ניקולאי, שבוודאי יחרף ויגדף את החפץ חיים על דבריו, או אפילו חלילה ירים עליו את ידו.

וכה לחש בעל הבית לחפץ חיים: "אנא, רבי, הנח לו, לא לחינם הוא מתנהג כך. כשהיה בן שבע נחטף יחד עם ילדים אחרים למחנות בסיביר, וכך גדל בין איכרי המקום עד גיל שמונה עשרה, לאחר מכן עבד את ניקולאי עשרים וחמש שנה, וכי לפלא בעיני הרב התנהגותו המגושמת, הרי לא היו לו רבנים שילמדו אותו התנהגות, ראויה יותר, קרוב לארבעים שנה שלא טעם טעמה של תורה ויהדות, רוב הזמן אפילו לא ראה פנים יהודיות, לא כדאי שהרב ידבר איתו". פניו של החפץ חיים נתהדרו בחיוך שליו והוא אמר למארחו ברוגע:

"אל תדאג, אני כבר אדע איך לפנות אליך, ובעז"ה מקוה אני כי תצמח מזה רק טובה".

נגש החפץ חיים אל הגברתן, הושיט לו יד, וברכו בנעימות ובידידות "שלום עליכם", לא המתין החפץ חיים לתגובתו, ותיכף המשיך לדבר אל לבו בעדינות ובשלווה, "שמעתי עליך דברים נשגבים, שבתור ילד קטן נחטפת עם ילדים אחרים, נסחבת לסיביר הרחוקה, גדלת בין גויים, לא זכית ללמוד אפילו אות אחת מתורתנו הקדושה, עברת ממש את הגיהנום בעולם הזה! שמעתי גם כי לא פעם ניסו הרשעים להעבירך על דתך, הם אלצו אותך לאכול בשר 'דבר אחר' ושאר נבילות וטריפות, ועם כל זאת נשארתי יהודי ולא השתמדת, אשריך ואשרי חלקך! מאושר הייתי אם היו לי את הזכויות שלך, הרי הייתי בן עולם הבא כמוך בדיוק. מקומך בעולם האמת יהיה בין הצדיקים וגאוני העולם, וכי דבר קל הוא בעיניך מסירות נפש שכזו?! לסבול ייסורים כאלו למען היהדות ולמען כבוד שמים שנים כה רבות ורצופות?! ניסיוןך גדול יותר מחנניה מישאל ועזריה".

דמעות נראו בזווית עיני החייל לשעבר, דבריו הרציניים של החפץ חיים, בלבביות ובחמימות שכזו, הצליחו לחלחל ללב האבן שלו, הם זרמו ממעיין חי וטהור, והם ליטפו והחיו את נשמתו האומללה והמיוסרת. משנודע לו מיהו אותו מוכיח, פרץ בבכי עז ומיד החל לנשק את החפץ חיים, והחפץ חיים המשיך לדבר אליו: "אדם שכמותך שזכה להיחשב בין קדושים שמוסרים את נפשם על קדושת השם, לו קבלת על עצמך לחיות את שארית חיך כיהודי כשר, לא היה מאושר כמוך בעולם!". מאז לא עזב אותו יהודי את החפץ חיים, נפשו נקשרה בנפשו, הוא שב בתשובה שלמה, ונהפך לצדיק גמור.

*

2.

את הסיפור הבא סיפר בנו של תלמיד חכם חשוב שכיהן בזמנו כאחד מראשי ישיבה במרכז הארץ ונפטר לבית עולמו. הבן סיפר את הדברים בהתרגשות וביקש שציבור העוסקים בהוראה וחינוך ישיתו את הדברים אל לבם כי בנפשם ובנפשנו הדבר.

וכך מספר הבן: מנהג היה לאבא לעבור מדי פעם בחדרי הבחורים בשעת ההשכמה בבוקר ולהעירם לתפילת שחרית. הוא היה עושה זאת בעדינות רבה ומפיח בהם רוח חיים על ידי טפיחה קלילה והשמעת דברי תורה ומוסר בשמחה. בוקר אחד בהיותו ליד מיטתו של אחד הבחורים, נגע אבא ברכות בכתפו והעירו, אבל הבחור נבעת משום מה, קפץ ממיטתו ובתנועה אינסטינקטיבית הרים את ידו וסטר לאבא על לחיו סטירה מצלצלת וחזר לישון!...

אבא נדהם לרגע מהתנהגותו של הבחור, יצא מהחדר וללא אומר ודברים עלה להיכל הישיבה. לא לקח לו הרבה זמן להבין שהבחור בוודאי לא התכוון למה שעשה, ומן הסתם גם לא היה שליט כלל במעשיו, כפי שידוע שכשאדם קם מהשינה הוא נמצא לעיתים במצב של חוסר שליטה עד שהוא מתייצב על עומדו. את הראיה לכלל זה לקח אבא גם מתוך העובדה, שכשהבחור נכנס להיכל הישיבה הוא אפילו לא ניגש אליו לבקש סליחה, מה שמגלה בבירור שהסטירה ניתנה במצב של חוסר חושים מוחלט.

יצוין שלאחר שנודע לו הדבר הוא התחנן בפני אבא שיסלח לו, ואבא הרגיעו ואמר שאין צורך לבקש מחילה, כי הוא הבין שהדבר נעשה מתוך שינה. ברם, השמועה הגיע לאוזניו של נשיא מוסדות הישיבה, שכנס מיד את כל הצוות החינוכי והחליט שהבחור הינו "בן סוטר ומורה" ואחת דינו להיזרק מהישיבה.

מיד כאשר שמע אבי זצ"ל את ההוראה, נכנס לחדרו של נשיא הישיבה ואמר בקול תקיף וחד משמע: "אם הישיבה זורקת את

הבחור אני הולך יחד איתנו!". אבא תיאר בפני הר"מים את העמל הרב שהושקע בחינוכו של הבחור הזה, שהגיע מעיירות הפיתוח והוא בן למשפחה קשת יום, ושאר אחיו אינם נמנים כלל על ציבור בני התורה אלא יוצאים ונכנסים בשערי בית הכלא... אם נזרח אותנו מהשיבה עלול הבחור להצטרף לאחיו, ואנחנו נהיה אחראים לכך, זעק אבא, והודיע שהוא מחל מראש על הסטירה ואין בלבו שום קפידה. מה כבודו מציע לעשות? שאל נשיא הישיבה את אבא. כאן הפתיע אבא את כל הצוות באומרו שהעונש שהוא מציע להטיל על הבחור הוא, שבמשך החודש הקרוב "אני עצמי אלמד אתו מדי יום ביומו ספרי מוסר בעניין ההנהגה הראויה לבן ישיבה". ההצעה התקבלה פה אחד.

חלפו שנים, הבחור הסוטר סיים את לימודיו בישיבה, המשיך בישיבה חשובה נוספת בירושלים ובהגיעו לפרקו זכה להשתדך עם כלה מצוינת מבית של תורה. לפני שנכנס לחופה נכנס לבית של אבי וביקש בדמעות שיסלח לו על הסטירה ההיא שניתנה מתוך חוסר שליטה וללא כל כוונה. אבא חיבק את החתן בחום ואמר לו שוב שמעולם לא הייתה בלבו כלל קפידא עליו. עברו ימים ושנים ואבי התבקש לבית עולמו. באחד מימי ה'שבעה' נכנס אל הבית יהודי שחזותו מעידה עליו שהוא תלמיד חכם. הוא מתיישב מול כל האחים ומשתתף בצערנו. לפתע קם האיש ממקומו ומבקש מכל הנוכחים להאזין לדבריו כי יש לו לספר דבר אישי חשוב עד מאוד. ואז, תוך שהוא מתנשם בכבדות וניכר שהדיבור קשה עליו, סיפר את כל הסיפור הנ"ל, וכשדמעות מציפות את עיניו הוא אומר: "אני הוא הבחור שסטר לנפטר על לחיו, ובאתי לבקש את סליחתו בפני כולם. אני משמש כיום כראש כולל בצפון הארץ, יש לי ילדים ב"ה וכולם בני תורה ויראי שמים – והכל בזכות הנפטר. אם היו זורקים אותי, לא הייתי פה היום"...

- לבקר את המעשים ולא את האדם עצמו -

ישנה ביקורת המבקרת באופן ענייני את המעשה השלילי שנעשה על ידי הילד (אסור לקחת ממתק מהארון ללא רשות!), וישנה ביקורת המגדירה אותו כילד בעייתי (לקחת ממתק בלי רשות? אתה גנב!). כאשר מבקרים בצירוף הגדרה פוגענית, מלבד זרעי הריחוק הנזרעים באותה שעה בלב הילד מהוריו, יש לדעת כי נפשו העדינה והתמימה של הילד גורמת לו לא פעם להאמין ולהפנים את הגדרת אישיותו, ולהתנהג בהתאם לכך. שהרי האדם המבוגר ובעל הניסיון: אבא או אמא או המורה גילו לי שאני כזה.

אחד הסיכונים הגדולים הכרוכים במתיחת ביקורת, הוא כשהמבוקר חש כי מבקרים אותו ברמה האישית. דחיה אישית, מתקבלת אצל אדם כהכרזת מלחמה נגד ה"אני" שלו ופסילה מוחלטת של דעתו ומחשבתו מראש.

מי שרוצה לבקר בצורה לא פוגענית, ישתדל להתייחס אך ורק למעשים, ולא לחדור לתחום אישיותו של האדם המבוקר. ככל שנתקרב לתחום האישי, רבים הסיכויים שניתקל בסירוב לקבל תכתיבים. המבוקר, אף ינסה לפתוח במלחמה של ממש מתוך רצון לגונן על עצמו. אמירות פוגעניות ומשפילות אינן מחנכות, אינן מתוות דרך ואינן מכוונות את הילד להתנהגות חיובית.

בעלי דימוי עצמי בריא, באים בדרך כלל מבית שבו ההורים לעולם לא נגררו לביטויי השפלה, אלא התמקדו במעשים. לא נגעו באישיות של הילד, כי אם במעשיו הנעשים מתוך בחירה, אם כי לא תמיד מתוך שליטה עצמית.

לא תמיד קל להסביר להורים את כוחו של משפט בודד היוצא מפיהם ללא מחשבה, ועלול לחולל הרס בנפשו של ילדם. אנשים שבאמת אוהבים את ילדיהם, מתקשים לקבל את העובדה שכל אותה אהבה על שלל ביטוייה, הופכת להיות חסרת ערך מכוחו של

משפט בודד בנוסח ה"מדוע אינך בוגר כמו אחיך?" מדוע נעשה לילדינו החלשים, מה שאנו לא מוכנים שיעשו לנו? האם היינו משלימים, עם כך שהמלמד ייטע בלב ילדינו הרגשה נוראה, כי הוא שווה פחות מחברו לשולחן הלימודים?

חשוב להדגיש! אין הכוונה שלא ימחישו לו אף פעם, באמצעות סיפורי צדיקים ודוגמאות מן החיים, התנהגות יפה מהי. אלא, שיש להיזהר מאוד שלא לעשות זאת בצורה עקבית, באופן שהילד יחוש שהשני תמיד טוב יותר ממנו, ומה שהוא לא יעשה, לא ישביע את רצון הוריו. כשהילד מותקף ואינו יכול להתגונן, הוא עושה את כל מה שהוא כן יכול: הוא נשבר, הוא מרגיש דחוי ומושפל, הוא אפילו כועס. מלבד הנזק הישיר הנגרם ליחסי ההורים וילדיהם, נגרם נזק לנפש המתבגר, המאמץ לעצמו דרך הסתכלות ובחינה של עצמו מול אחרים, ואינו לומד להעריך ולמדוד את עצמו לפי מה שהוא.

*

כלי אחד - שתי אפשרויות...

המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל היה נוהג לספר, שכדי להסיר את האבק והעפר מנוצות התרנגולים, היו הכפריים שבעיירה סלבודקא רגילים להשתמש בשתי שיטות. ובשתיהן היו משתמשים במטאטא של זרדים.

חלקם היו משתמשים במטאטא כדי לחבוט בו בתרנגולים, וכך רוב האבק והלכלוך היה סר מהם.

אך לשיטה זו היו שני חסרונות. האחד, לא כל הלכלוך היה יוצא, והנותר היה נכנס פנימה יותר ונדבק לעור התרנגול. והשני, שיטה זו הכאיבה לתרנגולים והפחידה אותם, עד כדי שכאשר הכפרי היה רק עובר בסמוך אליהם, היו מצטנפים באימה.

לעומת זאת, היו שהתשמשו במטאטא רק כדי לעורר רעש גדול סביב התרנגולים. הרעש היה גורם להם לפרוס את כנפיהם ולפרוח

בחצר, וממילא היה נושר מגופם כל האבק וכל סוג של לכלוך, והם היו נוחתים לבסוף כשהם נקיים. בשיטה זו הניקיון היה יסודי יותר, והם גם לא רעדו מפחד כשראו את בעל הבית... כך, היה ממשיך המשגיח זצ"ל ואומר, עומדות בפנינו שתי אפשרויות כיצד להגיב כאשר עלינו לגמול את הילד מהרגל שלילי. יש הורים המתנפלים עליו בצעקות וגערות, לועגים לו וממררים את חייו על מעשיו, וכך גורמים לו להתמרד, להישאר בהרגליו ואפילו להחמיר אותם, ובכל פעם שרואה את אותו הורה הוא מצטנף ונלפת בחרדה.

אך יש הורים חכמים, המאפשרים לו לפרוס כנפיים ולהתרומם באמצעות דברי שבח ועידוד המשולבים בהדרכה נכונה, ולבנות עבורו בדרך זו עתיד בריא ונקי.

*

כיצד לסיים את שיחת הביקורת ?

לאחר שיחה קצרה ונכונה עם הילד על מעשהו השלילי, במהלכה הבין היטב כי דווקא משום שהוא ילד אהוב והוריו חפצים בטובתו, הם משוחחים איתו כעת על מה שהיה ומדריכים במצופה ממנו בעתיד, יש לתת לילד הרגשה ברורה כי בסך הכל אנו סומכים עליו ויודעים שהוא ילד נפלא. דבר הבא לידי ביטוי במבט המביע הערכה ואמון ובחיוך לבבי החותמים את השיחה, ובגילאים מתאימים גם בטפיחה חברית על השכם.

הבעת אמון זו מעניקה לילד חשק ומוטיבציה רבה להשתנות, וכוחות שהיו חבויים עד כה בנפש הילד מתגלים לפתע ומסייעים לו לבצע את הנדרש, עד לשינוי המיוחל (המדריך המלא לחינוך הילדים).

שבת שלום!

העלון מוקדש
להצלחת התורם וכל משפחתו
ברוחניות ובגשמיות

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com